

Uvod

Med prsti jo boste začutili kot dragoceno bidermajersko miniaturo. Delikatno, kot bi bila iz fino brušenega kristala. Toda izdelano natančno, celo prefinjeno. Do najmanjše posameznosti. Gibko, črno, iz toplega usnja ... Z zlatotiskom.

Ko boste voljni odmakniti oči od zlate obreze in boste nazadnje pogledali vanjo, se vam utegne zbuditi spomin na čase, tako drugačne od sedanjih, da so komaj še misljivi. Na »analogno« preteklost. Na mladost morda, ko se je pri tistih nekaj redkih, toda skoraj pri vseh kupljivih rečeh zdelo, da so solidne, trajne, narejene praktično za večno. In ne, da se jih kot kitajsko robo kupuje na tone, za drobiž in nato zavrže kot polomljene lutke brez udov, ki so bogve po kakšnem nesrečnem naključju ostale zapuščene in ji nihče več ne mara ... in ne pogrša. In so odveč. Na čase, ko so gospodje nosili tanke svilene šale, dame pa prav take plemenite tkanine. Toda za tiste kose garderobe, ki jih ponavadi vidijo le izbrane oči in niso na ogled javnosti.

Prav tak božajoč, žlahten, pa hkrati boleč občutek, celo nostalgija; otipali jo boste lahko, kajti neslišno, toda brezobzirno intenzivno se vam bo plazila pod blazinicami prstov; se bo za trenutek ustavil pod vašo dlanjo – ko se boste dotaknili svileni prosojnega papirja knjižnega bloka. In nato strast – vsaj do ogledovanja. Do spominjanja, morda celo do branja. –

Pripovedujem vam o knjigi. Zgolj. – O krasotni izdaji slovenskega prevoda Svetega pisma, ki je pri Svetopisemski družbi Slovenije izšla leta 2017. Pripravo tega edinstvenega dela na izdajo je mogoče primerjati s filigransko

natančno restavrirajo dragocene renesančne slike: najprej popoln zajem tekstnega stanja, za tem popis pomanjkljivosti, določitev optimalnih sredstev za realizacijo popravkov, tekstološka obdelava, za njo tekstna finalizacija, nato knjižni stavek in nazadnje tisk ter vezava.

Glede na prvotno izdajo v »stoletju skrajnosti« (1914) je bil opravljen natančen digitalni prepis. Tako so bile odpravljene napake, ki so kazile zgodnejše elektronske izdaje istega dela. Posodobljena sta bila interpunkcija in pravopis: na kar 3300 mestih so besede v zastarevajoči ali zastranili obliki slovenskega knjižnega jezika zamenjale sodobne knjižne dvojnice. Knjiga je dobila sodobna diakritična znamenja, poleg tega je prevod pred modernim natisom šel skozi, kot je misliti, kompetentne, uredniške roke. Tako so bile popravljene tiskarske in druge očitne napake iz izvirne izdaje, odpravljene so bile uredniške nedoslednosti, poezija (Job, Psalmi, Pregovori, Visoka pesem in Jeremijeve žalostinke ter nekatera druga besedila) je dobile v novem knjižnem stavku verzno obliko. Poleg tega je izdaja doživela še popravke številčenja vrstic, posodobitev krajšav imen svetopisemskih knjig, ki se sedaj ujema z rabo v drugih sodobnih bibličnih prevodih. Ob tem je bila deloma opravljena tudi temeljna tekstološka obdelava: oglati oklepaji, ki označujejo s tekstološkega stališča sporna mesta, so sedaj poenoteni, Sveto pismo pa je dobilo tudi 4500 referenc na vzporedna mesta v bibličnem besedilu.

Morda se na tem mestu že sprašujete, zakaj toliko energije in ognja o knjigi, ki je izšla leta 2017 in na prvi pogled nima nič s snovjo monografije, ki jo berete.

Ker gre za pregledano, urejeno, popravljeno in dopolnjeno izdajo bibličnega prevoda v slovenski jezik, ki ga je pred koncem dolgega »stoletja meščanov in revolucij« izgotovil Antonín Chráska. In ta se je označeval za – češkega brata. Natančneje: bil je teolog in misijonar svobodne reformirane cerkve na Češkem, ki se je štela za naslednico čeških bratov (Brkič 1999, 38–39).

Zato utemeljitev: Chráskova biblija je danes poleg *Velike didaktike* Jana Amosa Komenskega (1995) tisti recepcijsko še vedno živi tekst, ki preko prevajalca Chráske slovenski kulturni milje trajno že več kot stoletje veže z dediščino češke neluteranske reformacije. Prav »izbranim poglavjem« iz le-te (Hus, češki bratje) pa je posvečena knjiga, ki jo verjetno listate na zaslonu, izbranci pa jo bodo prejeli tudi v tiskani obliki v roke. Nastajala je zadnjih pet let (2015–2020), in sicer sistematično, v obliki poglavij, drug za drugim objavljenih v slovenski znanstveni periodiki. Zahvala gre Marku

Kerševanu, ki je kot glavni urednik *Stati inu obstatu* poglavja sprejemal v presojo in natis v znanstveni reviji ter me spodbujal k rednemu pisanju, pa tudi neformalnim odzivom in obema recenzentoma, Andreji Žele in Igorju Grdini, za njuno branje.

Vzroka za nastanek pričujoče knjige sta vsaj dva. Prvi je *vednostni*: pri pripravi posameznih knjig *Zbranih del Primoža Trubarja* sem od 2002. naprej bolj ali manj redno najdeval sledi recepcije češke reformacijske misli pri prvem škofu evangeličanske cerkve na Kranjskem in očetu slovenske književnosti, Primožu Trubarju. Te sledi so ponekod izražene le v obliki omembe Husovega imena v reformacijskem kontekstu 16. stoletja (npr. v predgovoru h knjigi *Articuli*, 1562, kjer je mogoče to slovensko prolegomeno zaradi strukture in zgodovinopisnega narativa morda šteti celo za najstarejši slovenski zgodovinopisni spis), drugje v obliki marginalne opombe, ki aludira na Husov neblagi konec v Konstanci, tu in tam kot kontrastivni primer, ki mu kaže ali ne kaže slediti (npr. pri Trubarjevem omenjanju češkega pravopisa, ki da ni primeren za zapisovanje slovenskega knjižnega jezika), ponekod pa je sprejem češke reformacijske misli precej bolj globinski, in sicer gre za prevzemanje celotnih besedil ali pomembnih tekstnih delov (npr. v kancionalih).

Nisem prvi, ki z znanstvenim delom opozarja na opazno recepcijo čeških mentalnih horizontov v slovenski književnosti 16. stoletja. Pred pričujočo knjigo je bilo to storjeno v več omembe vrednih znanstvenih besedilih. Na češki strani je zaenkrat najpomembnejši separatni natis razprave Václava Buriana iz osmega letnika slavističnega časopisa *Slavia – Po stopách češství a české knihy v starším slovinském písemnictví* (1928). Ta zaradi metodologije, ki je davek sočasni stopnji razvoja slovanskega filologije, danes odpira precej več vprašanj, kot pa nanje odgovarja. Burian namreč gradi na povzemanju informacij iz starejšega znanstvenega spisa in evidentira morebitna polja recepcije. Tako domneva vpliv Blahoslavovega *Novega testamenta* (1564) na Kreljevo prevajanje bibličnih odlomkov v zimskem delu *Postile slovenske* (1567), toda svojega razmisleka ne podpre s tekstno analizo primarnih virov. Ker češke vplive predpostavlja tudi za druge slovenske avtorje 16. stoletja (npr. za Bohoriča), pa jih, morda tudi zaradi žanra razprave (ne monografije), tekstno ne dokaže, je tako še vedno odprto vprašanje, ki glasi: Iz katerih besedil v češki književnosti, kaj in koliko je bilo v 16. stoletju zares prevzeto v slovenska besedila in v kakšnem kontekstu? Odgovor na to bi zahteval analogno razmišljanje, kot ga je brati npr.

v epohalnem delu Mariana Szyjrowskega *Polská účast v českém národním obrození* za poljski vpliv na češki narodni preporod 19. stoletja.

Drugi, nič manj pomemben razlog za nastanek pričujočega knjižnega dela, kot je vednostni, je moj *poklic*. Kot univerzitetni profesor in raziskovalec z dvema desetletjema »staža« na področju starejše književnosti, slovensko-čeških stikov, predvsem pa raziskovanja reformacije 16. stoletja sem bil povabljen, da na Oddelku za zgodovino Univerze na Primorskem Fakultete za humanistične študije oblikujem izbirni predmet Reformacija in protireformacija, ki je edini tak v slovenskem univerzitetnem prostoru in ga tudi poučujem. Gre za predmet, ki nujno vključuje tudi snov pričujoče knjige: češko reformacijo 15. stoletja oz. »reformacijo pred reformacijo«.

S spoznavnega vidika je snov pričujoče monografije za univerzitetnega študenta zgodovine še kako pomembna, kajti brez njenega vsaj preglednega poznavanja in razumevanja je komaj mogoče slediti zavitim mentalnim, teološkim in političnim obratom ter prevratom – in njihovim posledicam – na poti od Luthrovih 95 tez za disputacijo na wittenberški univerzi (1517) preko branja heretične veroizpovedi 1530. pred cesarjem Karlom V. v Augsburgu, verske pomiritve v istem kraju sredi stoletja pa do trenutka, ko se reformirano češko plemstvo odloči, da je »tega« z njihovim kraljem Ferdinandom dovolj in da je treba katoliškemu Habsburžanu svoje uporno nestrinjanje pokazati tako, da se skozi okno Ludvikovega krila Praškega gradu zadega dva Ferdinandova ministra in njunega pisarja. In tako začne »nemško vojno«, ta pa spremeni v Evropi praktično vse.

Da bi imeli moji prihodnji študenti poleg knjige Igorja Grdine o tridesetletni vojni *V blodnjakih večne vojne za trajni mir* (2020) in dela Vaska Simonitija *Fanfare nasilja* (2003) kaj prijati »v roke«, sem se odločil, da letos do poletja objavim tri monografije srednjega, torej bralno in študijsko še obvladljivega obsega, dve med njimi – pričujoča in delo *Od podtalja do stoletja skrajnosti* (april 2021) – pa ubesedujeta historiografijo s snovjo češke reformacije in skupaj z delom *Posnemovalci, zavezniki in tekmeči* (2006) tvorita tudi moj avtorski »češki« triptih o recepciji češke kulture v deželah med Alpami in Adriatikom. Tudi zaradi pričakovane rabe v pedagoškem procesu na univerzi zato ni neumestna zahvala Igorju Žagarju in Pedagoškemu inštitutu, ki s svojo Digitalno knjižnico od 2009. v slovenskem merilu pomeni »mamo« izdajanja nove znanstvene literature v slovenskem jeziku v polnem prostem pristopu na svetovnem spletu in je monografijo izdala.

Univerzitetni poklic pa na pričujoče delo vpliva še bolj temeljno: določa ubeseditvene strategije in slog. Monografija kot besedilo temelji namreč na razumevanju govornega jezikovnega poteka kot primarnega komunikacijskega dejanja, torej kot živega besedila, ki je zame pri pisanju *vedno* prvenstveni, zarodkovni besedilni svet in mi ga nespregledljivo določajo melodija, ritem, dinamika in agogika pripovedovanja. Tako sem si v pisnem prenosniku prizadeval ustvariti znanstveno delo, ki bi bilo kar najbližje živi, govornemu zgodovinopisni pripovedi, kot jo moji študenti redno prejemajo na predavanjih na Univerzi na Primorskem. Jedro univerzitetnega predavanja je namreč historiografski narativ, torej sicer vnaprej premišljena, toda nebrana pripoved (po potrebi z analitičnimi pasažami, ki zadevajo vire in literaturo, ter s pedagoškimi »didaskalijami« za poslušalce), kajti zgodovine ni mogoče pomniti niti v obliki formule, ne v obliki tabele, pa tudi ne kot seznama tipologije ali kot zapisa »anamneze« in recepta za zdravljenje ne.

Zato mora biti historiografska pripoved, ki je tudi primarna, morda celo edina sled zgodovinarjeve »stvaritve«, tj. opravljanja dela, slovnično pravilna, besedno prefinjena, natančna, uglašena, jasna, jedrnata, tekoča, lahkotna, dinamična in, kolikor moči, celovita. Toda v isti sapi koherentna, kohezivna ter tudi literarno mimetično intenzivna, in to brez ozira, ali je izrekana v predavalnici ali zapisana za znanstveno monografijo. Besedilu v monografiji univerzitetno predavanje daje najboljši mogoč temelj, ker mu predhodi, in sicer v toliko, ker zaradi narave živega nastopa zahteva polni mentalni in jezikovni angažma avtorja. Nebralno predavanje je namreč moč primerjati z vnaprej zamišljeno »improvizacijo« na gledališkem odru: premišljeno je treba v predavalnici poimenovati in povedati brez preostanka tisti trenutek, »in situ«, jasno, in to na mestu, ki razvoju »zgodbe« najbolj ustreza, ne prej in ne kasneje, zagotovo pa »takoj«. Zato je mogoče kakšno stvar v predavalnici izreči, torej »prijeti« lažje, kot če bi se z njo ukvarjal zgolj v pisnem besedilnem prenosniku za knjigo.

Historiografija je od Herodota dalje predvsem bolj ali manj sugestivno pripovedovana serija zgodb, vrednih občestvenega pomnjenja. Druge poti za posredovanje tovrstnega vedenja ni. Kajti vednost o preteklem je mogoče sporočiti le v obliki jezikovnega stavčnega poteka, ki pa ima kot tekstni proces svoje komunikacijske, strukturne in estetske določnice. Sicer pa svoj premislek, kako pisati zgodovinopisje, v opazni meri dolgujem »primerom dobre prakse« v evropski in slovenski historiografski praksi – Palackemu,

Rankeju, Burckhardtu, Delumeauju ..., med Slovenci vsaj Josipu Malu, Ivanu Prijatelju, Matjažu Kmeclu in Igorju Grdini.

Knjiga ima po naravi stvari omejitve. Te izhajajo predvsem iz pisanja v nečeškem tekstnem okolju, iz delovnih restrikcij v času COVID ob pripravi besedila na izdajo ter zato iz vsaj deloma omejenega dostopa do najkvalitetnejših izdaji primarnih virov, npr. do *Magistri Iohannis Hus Opera omnia*. Zapisano je vidno ob Husovi biografiki: od nje ne bi bilo upravičeno zahtevati, da bi bila več kot parcialna historiografska obravnava vprašanj, relevantnih za slovenskega bralca. Zato tudi ne želi tekmovati s sugestivnim delom Zweigovega prijatelja Richarda Friedenthala *Mož na grmadi* (1973), ki je slovenskemu bralcu dostopno v prevodu v materinščino, sam avtor pa je bralcu verjetno bolj znan po Luthrovi biografiji (*Luther – njegovo življenje in delo* 1–2, Murska Sobota 1983). Tudi ne more imeti pretenzij, da se lahko po celovitosti historiografskega narativa meri z deli, ki so bila topogledno ustvarjena v zelo obsežni, a žal slovenskemu bralcu tako jezikovno kot knjižno težko dostopni husitiki na Češkem, zlasti najnovejši (Šmahel 1996; Čornej 2019). Zato se osredotoča predvsem na okoliščine nastanka Husovega najpomembnejšega teksta, s katerim se je češki teolog trajno vgraviral v evropsko intelektualno, religijsko, kulturno in politično zgodovino, na traktat *De Ecclesia*. Ta je objavljen tudi v pričujoči monografiji, in sicer z namenom, da postane prelomno delo »reformacije pred reformacijo« dostopno tudi slovenskemu bralcu. Vsaj v izboru.

Izdaja knjige je za avtorja vedno kot rojstvo otroka za starše. Zgodi se le enkrat – toda takrat za vselej. Zaradi te edinstvenosti sem obe dosednji znanstveni monografiji (2006, 2011) kot izraz zahvale posvetil gospem, ki so bile na tak ali drugačen način, ene krajši, druge daljši čas, katere celo zelo dolgo, svoje miselne kroge voljne pobudno plesti v bližini mojih lastnih in je tako njihova mentalna energija vtkana tudi v vrsticah, ki jih berete. Vsaj tako, da so (bile) moje sogovornice, premišljevalke, prve bralke in kritičarke, včasih pa so imele »samo« – toda kako dragoceno! – uho, potrpežljivost in – nenadomestljivo – razumevanje.

Pričujoča knjiga je posvečena izjemni slovenski humanistki in zdravnici prof. dr. Zvonki Zupanič Slavec z zahvalo za vse pobudne znanstvene pogovore in dobre miselne izzive. In za nenarejeno prijaznost.

V Ljubljani, 30. januarja 2021